

همایش ملی مطالعات و پژوهش های علمی علوم انسانی

نهاد برگزار کننده همایش: موسسه قانون یار با حمایت معنوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه
سر دبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی شماره مجوز: ۴۸۵۳-۷۸۸۶۴
سال برگزاری همایش: ۱۳۹۷ شماره مقاله: ۸۹۵/۷۲۳ رده بندی کنگره: الف ۵۱۱/۲

بررسی کیفی کلاهبرداری رایانه ای در نظام جزایی ایران

حامد افشار

چکیده

با ورود پدیده اجتماعی کلاهبرداری رایانه ای در ابعاد مختلف زندگی بشر مانند پدیده ها دیگر اجتماعی همواره با مزایا و معایبی روبرو بوده است. برای نظم بخشیدن به پدیده های اجتماعی نیاز به راهکارهای مناسبی هستیم در حوزه ی علوم اجتماعی این وظیفه بر عهده علم حقوق است که با ارائه راهکارهای مناسب سعی بر ایجاد نظم به پدیده های اجتماعی را دارد از این رو وقوع ناهنجاری های اجتماعی قابل تصور است. وقوع جرایم مختلف با توجه به مقتضیات زمانی و مکانی متفاوت در هر عصر و زمانی اشکال خاص خود را می یابد، با ورود رایانه ها در زندگی شخصی افراد و گسترش فناوری اطلاعات سوء استفاده از این وسایل اشکال گوناگونی به خود گرفته است که تحت عنوان جرایم رایانه ای از آن بحث می شود. انواع جرایم رایانه ای توسط افرادی موسوم به هکرها صورت می گیرد. از جمله شایعترین این جرایم که روز به روز نیز بیشتر گسترش می یابد کلاهبرداری اینترنتی است البته در کنار آن جرائم دیگری چون جعل کامپیوتری، سرقت اینترنتی، افشای اطلاعات، و نیز از شایعترین این موارد است.

واژگان کلیدی: کلاهبرداری رایانه ای، سرقت اینترنتی، نظام جزایی، حقوق کیفری،

جعل کامپیوتری

بخش اول: تحلیل ماهوی جرائم رایانه ای

ماهیت جرائم رایانه ای ناشی از توسعه روز افزون فناوری اطلاعات و ورود به عصر اطلاعات است که رایانه می تواند ابزار، هدف و موضوع ارتکاب جرم باشد، وغالبا به دودسته تفکیک می شوند دسته اول دارای عناوین و توصیف‌های جزایی کلاسیک هستند نظیر جعل رایانه ای ، کلاهبرداری رایانه ای و جاسوسی رایانه ای که در این جرائم رایانه به عنوان ابزاری برای رفتار مجرمانه به کار میرود.

دسته دوم جرایم رایانه ای جدیدند این جرائم ناشی از چگونگی به کارگیری فناوری اطلاعات هستند جرائمی نظیر دسترسی غیر مجاز، اختلال در داده ها و سیستم های رایانه ای هرزه نگاری این نوع جرائم جدید هستند . در هردو دسته موضوع جرم با فرض مال بودن و دارای ارزش بودن داده ها و اطلاعات : مال دیگران، امنیت، آسایش فردی، آسایش عمومی، اخلاق عمومی و حیثیت افراد است.^۱

عمومی ترین عنوان مجرمانه در حوزه فناوری اطلاعات هک است در حقیقت اولین اقدام برای شروع یک جرم رایانه ای یا بهتر بگوییم رفتار قابل سرزنش در فضای سایبر دسترسی غیر مجاز به داده ، رایانه ، شبکه به طور کلی هر سیستم رایانه ای است که مربوط به شخص دیگری باشد است این ورود غیر مجاز میتواند برای اطلاعات، داده‌ها، برنامه‌ها یا سیستم‌های رایانه ای غیر مجاز برای مرتکب : نشان دادن مهارت شخص، کسب مال مربوط به دیگری ، اختلال و خرابکاری ، جاسوسی و... باشد. این عمل فارغ از نیت مرتکب کاملاً یک رفتار قابل سرزنش و ناپسند است . ونحوه ارتکاب این جرائم عبارت است از، ورود، تحصیل ، حذف، اختلال ، دستکاری و ... در. نبود قانون در عرصه سایبر همچون دیگر

^۱ . برگرفته از مصاحبه دکتر میرمحمصادقی - نشریه دادگستری تهران

عرصه‌ها و مظاهر پیشرفت بشری به هرج و مرج می‌انجامد درست شبیه به آیین نامه رانندگی روز اولی که اتومبیل ساخته شد کسی به مقررات آن توجه نمی‌کرد ولی امروزه کمتر کسی نافی لزوم مقررات رانندگی است اگر امروز مقررات رانندگی کان لم یکن تلقی شود چه روی می‌دهد. قوانین عرصه فناوری اطلاعات هم همین طور هستند اگر قانونی نباشد کدام آدم عاقلی می‌تواند خطر سرمایه‌گذاری در این عرصه را بپذیرد و کدام یک از شما در جایی سرمایه‌گذاری می‌کنید که پیوسته مورد تاخت و تاز ناقضین مال و حیثیت افراد میشوند و هیچ قانونی برای جلوگیری و توییح آنها وجود ندارد. آیا شما ریسک رفتن به خیابان و رانندگی را می‌پذیرید؟ بر این اساس در لایحه‌ای که تحت عنوان جرائم رایانه‌ای توسط دولت تقدیم مجلس شد و اکثر عناوین مجرمانه هر دو دسته مذکور در لایحه جرم‌انگاری شده است البته غیر بخشی که در لایحه مربوط به جرم‌انگاری جرائم مذکور است بخش دیگری نیز که مشتمل بر آیین دادرسی ونحوه رسیدگی به جرائم رایانه‌ای و دیگر جرائمی که ناشی از توسعه کاربری فناوری اطلاعات است در این لایحه دیده شده است.^۱ لایحه پس از تصویب کلیات آن در مجلس شورای اسلامی در حال بررسی در شور دوم آن است که برای اصلاح برخی نقایص و اشکالات مرکز پژوهش‌های مجلس گزارشی را تهیه نمود که این گزارش مورد توجه مجلس قرار گرفت و امیدواریم پس از رفع مشکلات این لایحه هرچه زودتر تصویب شده و و کشور ما نیز به جرگه کشورهای پیوندد که رفتار غیر مسئولانه افراد در محیط سایبر را مستوجب سرزنش دانسته است. و پس از این ناظر فروش نرم افزارهای هکری و آموزشهای هکری نباشیم زیرا تفاوتی بین مال، اخلاق، حیثیت، آبرو در محیط سنتی و سایبر وجود ندارد همانطور که آموزش دزدی ناپسند است آموزش هک هم عملی قابل سرزنش است. هم زمان با ورود انسان به هزاره

۱. آقای پرویز محمدزاده - عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد

دوم میلادی، هم چنان شاهد جرم و جنایت‌های بی شماری هستیم اگر چه از نظر ماهوی دچار تغییر نگشته اما از نظر استفاده از ابزارها و وسایل گوناگون تغییرات شگرفی به خود دیده است.^۱ انسان امروزی هم چنان دزدی می کند، آدم می کشد و به مال و حریم دیگران تجاوز می کند. در گذشته فرد با یک داس یک چوب و یا یک خنجر و کمی بعد با اسلحه ابزار تجاوز و دزدی و باج خواهی از اموال دیگران بود. اما امروزه با فشار دادن یک کلید و وارد کردن چند عدد می شود به حریم دیگران تجاوز و یا به مال او دست اندازی نمود. حوزه جرائم در زندگی امروز بشر آن قدر پیچیده شده که قانون گذاران مجبورند تحولات جرم را به صورت مداوم زیر نظر داشته باشند. به تدوین قوانین صحیح گام بردارند. اما همانطور که مشخص شد در زندگی اجتماعی امروز بشر تحولاتی صورت گرفته که به تاثیر از آن جرائم نیز اشکال متفاوتی گرفته است. جرائم اینترنتی مصداق بارز این تحولات در زندگی اجتماعی انسانها می باشد.

بخش دوم: کلاهبرداری اینترنتی

مطابق این تقسیم بندی که یکی از تقسیم بندی های کامل در زمینه جرائم اینترنتی محسوب می شود جرائم در این حوزه به بخش های گوناگونی تقسیم یافته است. به هر حال همانطور که می دانیم معمولاً "تقسیم بندی ها همواره با اشکالاتی مواجه هستند اما پرداختن به این مباحث و اینکه به تحلیل تقسیم بندی های ارائه شده در این زمینه پردازیم از حوصله این تحقیق خارج است البته با توجه به اینکه سابقه چندان و تجربه زیادی نیز در این زمینه موجود نیست مجبور هستیم به تقسیم بندی های ارائه شده در این زمینه اکتفا

^۱. دکتر میرمحمد صادقی

کنیم مطابق تعریف سازمان ملل متحد در مجموع انواع جرائم در حوزه رایانه و اینترنت و به تعبیر دیگر اقسام جرائم رایانه به چند نوع تقسیم شده.^۱

بند اول: توسل به وسایل تقلبی

بدست آوردن وجوه یا اسناد و بلیط ها و قبوض و مفاصاحساب و امثال آن و بالاخره « خوردن » مقداری از اموال دیگری . بدیهی است تا وقتی این نوع سه عمل جمع نشده و نتیجه مجرمانه که به تعبیر قانون گذار سابق ما واژه « خوردن » مال دیگری بود تحقق نیافته باشد جرم کلاهبرداری مصداق پیدا نخواهد کرد و به تعبیری دیگر تحقق جرم مشروط و مقید به آنست که نتیجه مجرمانه ای بر فعل مرتکب شده باشد و از این نظر جزء جرائم مقید است . با وقوع انقلاب اسلامی و بوجود آمدن تحولات مختلف سیاسی و اجتماعی قوانین جزایی نیز متحول شد . باتصویب قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء اختلاس و کلاهبرداری^۲ مورخ ۱۳۶۴/۶/۲۸ توسط مجلس شورای اسلامی و طی کش و قوس های فراوان نهایتاً^۳ مورخ ۱۳۶۷/۹/۱۵ توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تایید شد و پس از این تاریخ لازم الاجرا شد. البته بگذریم از آنکه تایید و لازم الاجرا شدن این قانون از نظر قانون اساسی توسط مجمع خلاف است زیرا زمانی بوده است که اصلاً " وجود حقوقی نداشته و حتی اصولاً " بر فرض وجود این نهاد حقوقی حق قانون گذاری را ندارد . همچنین در قانون مجازات اسلامی در فصل یازدهم آن از عبارات ارتشاء و ربا و کلاهبرداری نام برده ولی عملاً " در این فصل ماده ای در این زمینه وجود ندارد که می توان از اشکالات و نواقص قانون مجازات اسلامی بر شمرد. مطابق ماده (۱) قانون مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری « هر کس از راه حيله و تقلب مردم را بوجود شرکت ها یا

^۱ قانون تجارت الکترونیک

^۲ یدالله بازیگری - کلاهبرداری، اختلاس و ارتشاء در آرای دیوان عالی کشور

تجارتخانه‌ها یا کارخانه‌ها یا موسسات موهوم یا به داشتن اموال و اختیارات واهی فریب دهد یا به امور غیر واقع امیدوار نماید یا از حوادث و پیش آمدهای غیر واقع بترسند یا اسم یا عنوان مجحول اختیار و به یکی از وسایل مذکور یا وسایل تقلبی دیگر وجوه یا اموال یا اسناد یا حوالجات یا قبوض یا مفاسد حساب و امثال آنها تحصیل کرده و از این راه مال دیگری را ببرد کلاهبرداری محسوب و علاوه بر رد مال به صاحبش به حبس از یک تا هفت سال و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است محکوم می‌شود...» از این ماده چنین بر می‌آید که برای تحقق جرم کلاهبرداری توسل به وسایل تقلبی و بردن مال غیر که همان نتیجه جرم است باید صورت گیرد. مطابق این ماده توسل به وسایل تقلبی باید موجب اغفال فرد شود و سپس مالی ربوده شود فی المثل ترک فعل نمی‌تواند توسل به وسایل متقلبانه باشد. اغفال و یا به تعبیر دیگر (فریب) برداشت نادرست و غلط از واقعیت را موجب می‌شود از شرایط اغفال این است که فرد مجنی علیه علم به تقلبی بودن وسیله متقلبانه نداشته باشد و هم چنین موضوع اغفال باید یک فرد یا افراد انسانی باشد تا غفلت صورت پذیرد مثلاً "افرادی که محجور هستند اغفال در مورد آنها امکان ندارد زیرا این افراد فاقد بعضاً" اراده و گاه تفکر لازم برای انجام امور هستند. البته ملاک و معیار تشخیص افراد انسانی متعارف در جامعه هم نیز متفاوت است که عده‌ای معتقد بر معیار نوعی و بعضی دیگر معیار شخصی را مورد پذیرش قرار داده‌اند. همانطور که گفته شد نتیجه جرم کلاهبرداری بردن مال غیر و نهایتاً "ورود ضرر به شخص مجنی علیه است عبارت دیگر کلاهبرداری بعنوان جرم مقید هم سوء نیت عام و هم سوء نیت خاص می‌خواهد بدین معنا که سوء نیت عام همان علم به تقلبی بودن وسیله تقلبی و سوء نیت خاص بردن مال غیر که لازمه این سوء نیت علم به تعلق مال به غیر می‌باشد. کلاهبرداری در طبقه

بندی جرائم به ساده و مرکب جزء جرائم مرکب است.^۱ جرم مرکب به اعمالی گفته می شود که به تنهایی قابل مجازات نیست ولی مجموعاً "جرمی را بوجود می آورد :: جرم کلاهبرداری (Escroquerie): استعمال اسم یا عنوان ساختگی به منظور متقاعد ساختن طرف بتاسیسات *entrepriss* مجعول و اقتدارات و اعتبارات موهوم و امیدوار کردن بوقایع موهوم یا بیم دادن از امور موهوم تا به این ترتیب مال یا سند یا اوراق بهادار و قولنامه از طرف بگیرند و ضرر به او برسانند مجرم این جرم را کلاهبردار نامند . بین صحنه سازی کلاهبردار و اشتباه مجنی علیه (که موجب تسلیم مال یا سند یا غیره می شود) باید رابطه ی علیت باشد))

بخش سوم : کلاهبرداری رایانه ای

با ارائه مباحثی که در زمینه جرائم رایانه ای و کلاهبرداری شد مشخص شد ماهیتا درپاسخ به این سوال یک چیز مسلم است که امروزه کلاهبرداری اینترنتی از کلاهبرداری های سنتی پیشی گرفته و چنان روز به روز بر پیچیدگی هی این نوع جرائم افزوده می شود که به نظر می رسد حتی اگر چه قانون گذار در هر کشور و منطقه ای با توجه به تحولات لازمه دست به تدوین و تصویب جدید ترین قوانین بزند باز هم جوابگو نخواهد بود و قوانین در این زمینه ها جامعیت لازم و کافی را نخواهند داشت و همواره مجرمین راه کارها و راه حل های فرار از قوانین را سریع پیدا خواهند نمود.^۲ این جرم چندان تفاوتی با جرم سنتی کلاهبرداری ندارد و تنها وسایل و ابزار و تا حدی شیوه ی آن متفاوت تر شده است . اما آیا اینکه می توان با قوانین سنتی جوابگوی برخورد با مجرمانی که بصورت شبه و ناشناخته اقدام به کلاهبرداری می کنند خواهیم برد یا نه ؟. لذا با توجه به این مباحث

^۱. ایرج گلدوزیان - جزای اختصاصی

^۲. قانون تجارت الکترونیک

آشکار خواهد بود که نه تنها قوانین سنتی ما در این زمینه کار آمدی لازم را نخواهند داشت بلکه قوانینی که طبق آخرین اراده قانون گذار به تصویب می رسد نیز شرایط لازم برای اجرا را نخواهد داشت . با گسترش روز افزون اطلاعات و فناوری داده های اطلاعاتی و خلاء قوانین موجود باعث می شود تا کلاهبرداران اینترنتی عرصه را برای خود باز تر ببینند و با سوء استفاده از این وضعیت بیشتر مرتکب کلاه برداری و جرم های اینترنتی شوند . اما اینکه آیا قوانین راجع به کلاهبرداری سنتی توان پوشش دادن کلاهبرداری اینترنتی را دارد یا خیر بحثی است که نیاز به ارائه دلایل موجه و لازم در این زمینه دارد با قیاس این دو می توان به این سوال جواب داد .

بند اول: تعریف کلاهبرداری سنتی

ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری که در حال حاضر عنصر قانونی جرم کلاهبرداری محسوب می شود ، بیان میدارد « هر کس از راه حيله و تقلب ، مردم را به وجود شرکت ها یا تجارت خانه ها یا موسسات موهوم یا به داشتن اموال و اختیارات واهی فریب دهد یا به امور غیر واقع امیدوار نماید یا از حوادث و پیش آمدهای غیر واقع بترساند یا اسم و عنوان مجعول اختیار کند و به یکی از وسایل مذکور یا وسایل تقلبی دیگر وجوه و یا اموال و اسناد و حوالجات یا قبوض یا مفاسد حساب و امثال آنها تحصیل کرده و این راه مال دیگری را ببرد و کلاهبردار محسوب^۱ » بنابراین در این ماده ، جرم کلاهبرداری تعریف نشده است و فقط به ذکر مصادیق بسنده شده است ولی با توجه به مصادیق ذکر شده و رعایت اصل جامع و مانع بودن

^۱. قانون تشدید مرتکبین ارتشاء اختلاس و کلاهبرداری

تعریف ، جرم کلاهبرداری عبارتست از بردن مال غیر ، از طریق توسل توام با سوء نیت به وسایل یا عملیات متقلبانه.

بند دوم: تعریف اینترنت

اینترنت را مجموعه ای از شبکه ها گویند و از طریق آن شبکه های مختلف رایانه ای توسط سخت افزار و نرم افزارهای مربوط و با قرار دادهای ارتباطی یکسان به یکدیگر متصل شده و با اختصاص آدرس های الکترونیکی خاص هر یک از آنها می توانند به صورت متن ، صدا ، تصویر و حتی فیلم تبادل اطلاعات کنند.^۱ بنابراین اینترنت موجب دسترسی آسان و سریع به حجم عظیمی از اطلاعات در کوتاه ترین زمان ممکن گردیده و هر روز در حال گسترش و توسعه می باشد بطوریکه امروز مانند اشعه ای نور خود را بر پنج قاره جهان افکنده و دنیای شگفت انگیزی را بوجود آورده که با ورود در آن می توان مطالب فراوانی در ماهیت شبکه ها و پایگاه آموخته و علاوه بر آن می توان به تمامی موضوعات موجود و قابل بررسی در جهان دست یافت .^۲ سال واقعی پیدایش اینترنت را سال ۱۹۸۳ می دانند چرا که در این سال تغییرات مهمی در کنترل شبکه ها صورت گرفت و بسیاری از شبکه ها از شبکه های اروپا و ژاپن ، توسط دروازه هایی به آرپانت وصل شدند . در سال ۱۹۹۰ آرپانت منحل شد و وظائف آن به ساختار گسترده تری بنام اینترنت محول شد و به دنبال آن ممنوعیت جابجایی پیام های تجاری نیز برداشته شد و با تبدیل سیستم عامل یونیکس دیگر برنامه ی کاربردی علمی به واسطه های تحت ویندوز استفاده از اینترنت برای عموم راحت شد و اینترنت کنونی بوجود آمد .^۳

^۱ . لایحه قانون مجازات جرائم رایانه ای

^۲ . کلاهبرداری رایانه ای

^۳ . مقاله دکتر میرمحمد صادقی - کلاهبرداری رایانه

بند سوم: کلاهبرداری اینترنتی

در واقع کلاهبردای اینترنتی به هر نوع طرح متقلبانه ای گفته می‌شود که یک یا چند بخش از اینترنت را به کار می‌گیرد و تا در خواست‌های متقلبانه ای را به منظور بردن اموال و احتمالا "انجام معاملات جعلی با قربانیان احتمالی مطرح سازد. بنابراین مشخص می‌شود که کلاهبرداری اینترنتی از زمانی رواج پیدا کرد که محیط مجازی مثل محیط اینترنت پا به عرصه وجود گذاشت و تقریباً "حدود ده دهه است که از عمر این جرم می‌گذرد. اولین قانونی که در رابطه با جرائم اینترنتی به تصویب رسید در سال ۱۹۸۴ در کشور آمریکا بود که بعد ها در سال‌های ۱۹۹۴ و ۱۹۹۶ این قانون اصلاح گردید. ممکن است این سوال مطرح شود که آیا کلاهبرداری رایانه ای یا کامپیوتری با کلاهبرداری اینترنتی متفاوت است یا خیر؟ در پاسخ به این سوال باید گفت که قبل از وجود اینترنت کامپیوتر وجود داشته و کامپیوتر مفهومی قدیمی تر دارد. کلاهبرداری رایانه ای یا کامپیوتری قبل از بوجود آمدن اینترنت وجود داشته ولی بعد از اینکه اینترنت بوجود آمد و محیط مجازی (yberspace) بوجود آمد کم کم اصطلاح کلاهبرداری کامپیوتری به کلاهبرداری اینترنتی تغییر نام پیدا بنحوی که بعضی معتقدند کلاهبرداری رایانه ای همان کلاهبرداری اینترنتی می‌باشد و این دو اصطلاح را به جای هم دیگر به کار می‌برند. اما بعضی دیگر معتقدند باید بین این دو اصطلاح تفاوت قائل شد و بطوریکه باید کلاهبرداری رایانه ای یا کامپیوتری را اعم از کلاهبرداری اینترنتی تلقی نماییم پس از این حیث کلاهبرداری رایانه ای مفهومی عام نسبت به کلاهبرداری اینترنتی دارد.^۱ ولی به نظر می‌رسد قوانین مصوب در این زمینه نظریه اول را تایید می‌نماید. با بیان این مطالب می‌توان به این نتیجه رسید که باید میان کلاهبرداری سنتی و اینترنتی تفاوت قائل شد. بنابراین ماده ۱ قانون تشدید در هیچ

^۱. کمیته مبارزه با جرایم رایانه ای

شرایطی نمی تواند مستند قانونی ما قرار گیرد . از این رو با پذیرش این نظریه توسط قانون گذار ما در تاریخ ۱۳۸۲/۱۰/۱۷ قانون تجارت الکترونیک برای از بین بردن خلأ موجود در قوانین در این زمینه و تجارت الکترونیک به تصویب رسید . قانون تجارت الکترونیک مشتمل به ۸۲ ماده است که در ابواب و مباحثی و فصول مختلف به مباحثی در زمینه های کلیات و تعاریف و تفسیر قانون ، اعتبار قرار داد های خصوصی ، پذیرش ارزش اثباتی امضاء الکترونیکی ، مبادله داده پیام ، حمایت انحصاری در بستر مبادلات الکترونیکی ، حمایت از داده پیام های شخصی ، حفاظت از داده و پیام در بستر مبادلات الکترونیکی ، حمایت از علائم تجاری جرائم و مجازات ها و کلاهبرداری کامپیوتری ، جعل کامپیوتری نقص حقوق انحصاری در بستر مبادلات الکترونیک ، جبران خسارت و دیگر مسائل متفرقه از جمله مهم ترین ابواب و مباحث و فصول این قانون می توان بر شمرد که به آن پرداخته است . در باب چهارم این قانون اولین مبحث قرار گرفته در این باب کلاهبرداری کامپیوتری است . که نشانگر میزان اهمیت و درجه آن در نظر قانون گذار است زیرا همانطور که مشخص شد بیشتر جرائمی که در حوزه جرائم رایانه ای اتفاق می افتد همین کلاهبرداری کامپیوتری است . ماده ۶۷ و هم چنین تبصره آن در قانون تجارت الکترونیک در باب چهارم از جرائم و مجازات ها و مبحث اول کلاهبرداری کامپیوتری تنها ماده در این زمینه است بعبارت دیگر تنها عنصر قانونی ما در این زمینه محسوب می شود . ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیک مقرر داشته است : هر کس در بستر مبادلات الکترونیکی ، با سوء استفاده و یا استفاده غیر مجاز از داده پیام ها ، برنامه ها و سیستم های رایانه ای و وسایل ارتباط از راه دور و ارتکاب افعالی نظیر ورود ، محو ، توقف داده پیام ، مداخله در عملکرد برنامه یا سیستم رایانه ای و غیره دیگران را بفریبد و یا سبب گمراهی سیستم های پردازش خودکار و نظایر آن شود و از این طریق برای خود یا دیگری وجوه ، اموال یا امتیازات مالی

تحصیل کند، اموال دیگران را ببرد مجرم محسوب و علاوه بر رد مال به صاحبان اموال به حبس از یک تا سه سال و پرداخت جزای نقدی معادل مال مایخوده محکوم می‌شود»^۱

هم چنین تبصره ی این ماده مقرر می‌دارد: شروع به این جرم نیز جرم محسوب و مجازات آن حداقل مجازات مقرر در این ماده می‌باشد. « با دقت در این ماده نیاز به توضیح برخی از این واژه‌ها خواهیم داشت در ابتدای قانون تجارت الکترونیک بعضی از این واژه‌ها در مواد مختلف بیان شده است.

بند چهارم: وسایل ارتباط از راه دور

عبارت از هر نوع وسیله ای است که بدون حضور فیزیکی همزمان تامین کننده و مصرف کننده جهت فروش کالا و خدمات استفاده می‌شود. و همچنین در قسمت داده پیام‌های شخصی (ر) این ماده این چنین به تعریف (*Private Data*) پرداخته است « یعنی » داده پیام « های مربوط به یک شخص حقیقی موضوع « داده » (*Data Subject*) مشخص و معین « حال با تعریف برخی از کلمات البته با استفاده از قانون توانستیم شناخت بهتری برای نهایتاً " تفسیر و بحث بررسی در این پیرامون بپردازیم^۲. مشخص شد که تعاریف فوق الذکر در حیطه تخصصی یک حقوق دان نیست بلکه تعاریف ارائه شده را عده ای متخصص در زمینه علوم رایانه ارائه کرده اند که نتیجه آن چیزی جز ارتباط علم حقوق و علوم رایانه نخواهد بود. با ارائه ی تعاریف صحیح و در اختیار گذاشتن اطلاعات صحیح می‌توان احاطه یک حقوق دان بر این اطلاعات به تجزیه و تحلیل این مواد قانونی و بالاخص ماده ۶۷ قانون مزبور دست پیدا نمود.

^۱. زهرا خداقلی - جرایم کامپیوتری

^۲. جرایم تجارت الکترونیک - انتشارات خرسندی

بخش چهارم: مقایسه کلاهبرداری سنتی با کلاهبرداری رایانه ای

مقایسه کلاهبرداری سنتی با کلاهبرداری رایانه ای ۱ قانون شدید مقایسه خواهیم کرد و به بیان تفاوت ها و شباهت آن خواهیم پرداخت . قانون گذار در صدر ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیک ابتدا به وجه تمایز و اینکه این جرم در کدام حیطه انجام می پذیرد پرداخته است . حیطه انجام جرم و موضوع انجام جرم بستر مبادلات الکترونیکی می داند در حالیکه در ماده ۱ ق . تشدید چنین چیزی نیست . دومین تفاوت این است که اعمالی که موجب می شود نهایتاً "کسی را بفریبد و مالی را ببرد کاملاً" متفاوت است با ماده ۱ق . تشدید . قانون گذار در ماده ۶۷ قانون تجارت الکترونیک اشاره می کند هر کس با سوء استفاده یا استفاده غیر مجاز (عنصر معنوی یا روانی جرم) از راه دور ارتکاب افعالی نظیر ورود ، محو ، توقف داده پیام مداخله در عملکرد برنامه یا سیستم (عنصر مادی جرم) بشود. در حالیکه در ماده ۱ق . تشدید آن چیزی که در نهایت موجب فریب و بردن مال دیگری می شود متفاوت از آنچه در ماده ۶۷ ق . ت. الکترونیک بیان شده است می باشد . آن چیزی که در ماده ۶۷ آمده و به نظر می رسد دید قانون گذار در خصوص ماهیت جرم کلاهبرداری تا قدری از گذشته متفاوت تر شده است این است که در ماده ۱ق . تشدید قانون گذار نتیجه جرم را صرفاً " بردن مال غیر می دانست اما در ماده ۶۷ این وضع تا قدری با گذشته فرق دارد به این نحو که قانون گذار صرفاً " نتیجه کلاهبرداری را بردن مال غیر نمی داند. بلکه اعمالی از قبیل تحصیل وجوه ، اموال ، یا امتیازات مالی را علاوه بر بردن مال دیگری از نتایج جرم کلاهبرداری تلقی کرده است .^۱ علاوه بر این نیز قانون گذار نه تنها تحصیل وجوه و اموال امتیازات مالی و بردن مال غیر را برای خود شخص مجرم ، جرم تلقی کرده بلکه حتی تحصیل و بردن اگر برای شخص غیر از خود شخص مجرم نیز باشد

^۱ . جرم کلاهبرداری و سنتی و رایانه ای در حقوق ایران قانون مرتکبین ارتشاء اختلاس و کلاهبرداری

کلاهبرداری تلقی نموده است. البته مشخص ننموده که آیا شخص دیگر که در جرم دخالت دارد بنحوی شریک در جرم خواهد بود یا خیر؟ اگر بر فرض اینکه شریک در این جرم است آیا مجازات اصلی در خصوص وی قابل اعمال است یا خیر و دیگر آثار حقوقی که ممکن است در این زمینه بوجود آید، متاسفانه تکلیفی مشخص ننموده است. از دیگر تفاوت‌هایی که می‌توان در بیان وجوه تمایز این دو ماده بر شمرده در میزان مجازات این دو جرم است. ماده ۱. ق. تشدید مجازات فرد مجرم را علاوه بر رد اصل مال به صاحبش به حبس از یک تا ۷ سال و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است می‌داند در حالیکه به ۶۷ بیان می‌دارد (علاوه بر رد مال به صاحبان اموال به حبس از یک تا سه سال و پرداخت جزای نقدی معادل مال مایخوذه محکوم می‌شود) آنچه که مشخص است در میزان حداکثر مجازات جرم در دو ماده تفاوت دیده می‌شود. ماده ۱. ق. تشدید حداکثر مجازات حبس را ۷ سال می‌داند در حالیکه ماده ۶۷ ق. ت. الکترونیک حداکثر مجازات حبس را ۳ سال تعیین می‌کند و در خصوص دیگر مجازات‌ها کاملاً شبیه هستند یعنی هر دو ماده اتفاق نظر بر رد اصل مال به صاحبش و در حداقل مجازات حبس یک سال و در خصوص پرداخت جزای نقدی نیز معادل مال مایخوذه کاملاً با هم یکسان هستند. هر چند رد اصل مال به صاحبش چندان جنبه جزائی ندارد و اینکه بخواهیم آنرا در زمره مجازات بر شماریم کار غلطی است پس در بیان بهتر باید آنرا در زمره مسئولیت مدنی مجرم دانست اگر چه در مواد ۱. ق. ۱. تشدید و ۶۷ ق. ت. الکترونیک بین این دو تفاوتی قایل نشده است.^۲

^۱. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰

^۲. قانون تجارت الکترونیک

بخش پنجم: شروع به کلاهبرداری رایانه ای

ماده ۱.ق. تشدید علاوه بر این مسئله مقدر می دارد در صورتی که نفس عمل انجام شده نیز جرم باشد شروع کننده به مجازات آن جرم نیز محکوم می شود که در تبصره ماده ۶۷.ق.ت الکترونیک از این مسئله حکمی را بیان ننموده است . و با توجه به اینکه در مقام بیان بوده در این باب حکمی را بیان نکرده پس حتی اگر بر فرض اینکه مقدار عمل انجام شده جرم باشد نمیتوان آن را به استناد تبصره ماده ۶۷ مجازات نمود . البته اگر عنوان جداگانه ای داشته باشد شاید بتوان به استناد مواد دیگر این قانون به جرم صورت گرفته رسیدگی نمود فی المثل گاه یک کلاهبردار برای اینکه بتواند کسی را بفریبد و در نهایت مالی را ببرد از طریق جعل نمودن وسایل متقلبانه جرم را فراهم می کند حال اگر کسی که قصد ارتکاب جرم کلاهبرداری دارد مرتکب جعل شود و قبل از اینکه شروع به جرم یا انجام جرم بنماید دستگیر شود و جرم او را می توان به استناد ماده ۶۸.ق.ت الکترونیک پیگیری نمود . ماده ۶۸ قانون مذکور مقرر می دارد ((هر کس در بستر مبادلات الکترونیکی ، از طریق ورود ، تغییر، محو و توقف داده پیام و مداخله در پردازش داده پیام و سیستم های رایانه ای ، و یا استفاده از وسایل کاربردی و سیستم های رمز نگاری تولید امضاء مثل کلید اختصاصی بدون مجوز امضاء کننده و یا تولید امضای فاقد سابقه ثبت در فهرست دفاتر اسناد الکترونیکی و یا عدم انطباق آن وسایل با نام دارنده در فهرست مزبور و اخذ گواهی معجول و نظایر آن اقدام به جعل داده پیام های دارای ارزش مالی و اثباتی نماید تا با ارائه آن به مراجع اداری ، قضایی ، مالی و غیره به عنوان داده پیام معتبر استفاده نماید جاعل محسوب و به مجازات حبس از یک تا سه سال و پرداخت جزای نقدی به

میزان پنجاه میلیون (۵۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال محکوم می شود.^۱ ۶۴.ق.ت الکترونیک جرم جداگانه ای را انجام داده است به میزان مجازات مقرر در ماده ۷۵ همان قانون محکوم خواهد شد میزان مجازات مقرر شده حبس از شش ماه تا دو سال و نیم و جزای نقدی معادل پنجاه میلیون ریال خواهد بود. یا اگر کسی که قصد کلاهبرداری اینترنتی دارد در بستر مبادلات الکترونیکی با استفاده از علائم تجاری به صورت نام دامنه (Domain Name) و یا هر نوع نمایش بر خط (On Line) علائم تجاری که موجب فریب یا مشتبه شدن طرف به اصالت کالا و خدمات شود و قبل از ارتکاب جرم دستگیر شود به استناد ماده ۶۶.ق.ت الکترونیک مرتکب جرم خاصی شده است که میزان مجازات آن در ماده ۷۶ قانون تجارت الکترونیک از یک تا سه سال حبس و جزای نقدی از بیست میلیون (۲۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال تا یکصد میلیون (۱۰۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال محکوم خواهد شد.. و یا اگر تامین کننده (Supplier) شخصی که بنا به اهلیت تجاری، صنفی یا حرفه ای فعالیت می کند در تبلیغ کالا و خدمات خود مرتکب فعل یا ترک فعلی شود که سبب مشتبه شدن و یا فریب مخاطب از حیث کمیت و کیفیت شود مرتکب جرم خاصی شده است. در ماده ۵۰ ق.ت. الکترونیک به آن اشاره شده که میزان مجازات این جرم در ماده ۷۰ قانون مذکور معین شده است) پرداخت جزای نقدی از بیست میلیون ریال (۲۰/۰۰۰/۰۰۰) تا یکصد میلیون (۱۰۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال خواهد بود) ۶۶ و ۵۰ ق.ت. الکترونیک تامین کنندگانی که موجب اشتباه و فریب طرف معامله می شدند پس می توان این اعمال را به استناد ماده ۶۷.ق.ت. الکترونیک کلاهبرداری اینترنتی نامید و از این طریق آنها را مجازات مقرر محکوم نمود. در پاسخ باید گفته شود درست است که اعمال تامین کنندگان موجب اشتباه و فریب طرف معامله می شد اما در نهایت وجه یا مال یا امتیازات مالی از آنها برده و

^۱. قانون تجارت الکترونیک

یا تحصیل نمی شد. پس قانون گذار برای آنکه از وقوع جرائم اجتماعی همچون کلاهبرداری اینترنتی جلوگیری کند حتی اگر فرد به موجب اعمال انجام شده وجه، مال و یا امتیازات مالی را نبرد مجرم محسوب خواهد شد البته نه مجرم جرم کلاهبرداری بلکه مجرم جرم خاصی است که قانون گذار در مواد ۵۰ و ۶۶ به آن اشاره کرده است^۱. یکی دیگر از شباهتهای این دو ماده در میزان مجازات شروع به کلاهبرداری است که حداقل مجازات جرم اصلی در نظر گرفته شده است البته با این تفاوت که تبصره یا اگر مجرم جرم کلاهبرداری، دست به تحصیل غیر مجاز و غیر قانونی اسرار تجاری و اقتصادی بنگاهها و موسسات برای خود و یا افشای آن برای اشخاص ثالث بزند و قبل از شروع به جرم کلاهبرداری دستگیر شود به استناد ماده ۱.ق. تشدید سمت مرتکب را بعنوان کیفیت مشدده جرم بیان کرده است. هر چند از نظر اصول کلی حقوق جزا نباید سمت مرتکب تاثیری در میزان مجازات داشته باشد. مثلاً "بموجب قانون جزای عمومی (قانونی که قبل از انقلاب اسلامی اجرا می شد) سمت کلاهبردار در میزان تشدید مجازات تاثیری نداشت و زمانی موثر بود که از عنوان مربوطه سوء استفاده می شد در حالیکه بموجب ماده ۱.ق تشدید تفاوتی در این بین وجود ندارد و خواه فرد مرتکب جرم از این عنوان استفاده کند خواه نکند مجرم جرم کلاهبرداری محسوب و به جزای مشدد حبس ۲ تا ده سال و انفصال ابد از خدمات دولتی و پرداخت جزای نقدی مالی که اخذ کرده است محکوم می شود. اما دید قانون گذار در این خصوص نیز در تصویب ق.ت. الکترونیک با گذشته متفاوت شده بنحوی که دیگر سمت یا عنوان فرد مرتکب در تشدید مجازات تاثیری ندارد و در نظر قانون گذار هر کسی که اعمال مجرمانه ماده ۶۷ را انجام دهد صرف نظر از موقعیت؛

^۱. قانون تجارت الکترونیک

عنوان و سمت وی به مجازات مقرر در این ماده محکوم خواهد شد.^۱ همانطور که پیش تر نیز بیان شد جرم کلاهبرداری یک جرم مقید است یعنی شرط وقوع آن نتیجه است. نتیجه جرم کلاهبرداری چه در ماده ۱.ق.ت و چه در ماده ۶۷ ق.ت. الکترونیک تحصیل و بردن مال غیر و وجوه و... بیان شده است. که البته نهایتاً^۲ به ضرر مجنی علیه منتهی می شود است.^۳ یکی دیگر از وجوه تمایز کلاهبرداری سنتی و کلاهبرداری کامپیوتری سمت مرتکب کلاهبردار است. ماده ۱.ق. تشدید سمت مرتکب را بعنوان کیفیت مشدده جرم بیان کرده است. هر چند از نظر اصول کلی حقوق جزا نباید سمت مرتکب تاثیری در میزان مجازات داشته باشد. مثلاً^۴ بموجب قانون جزای عمومی (قانونی که قبل از انقلاب اسلامی اجرا می شد) سمت کلاهبردار در میزان تشدید مجازات تاثیری نداشت و زمانی موثر بود که از عنوان مربوطه سوء استفاده می شد در حالیکه بموجب ماده ۱.ق. تشدید تفاوتی در این بین وجود ندارد و خواه فرد مرتکب جرم از این عنوان استفاده کند خواه نکند مجرم جرم کلاهبرداری محسوب و به جزای مشدد حبس ۲ تا ده سال و انفصال ابد از خدمات دولتی و پرداخت جزای نقدی مالی که اخذ کرده است محکوم می شود. اما دید قانون گذار در این خصوص نیز در تصویب ق.ت. الکترونیک با گذشته متفاوت شده بنحوی که دیگر سمت یا عنوان فرد مرتکب در تشدید مجازات تاثیری ندارد و در نظر قانون گذار هر کسی که اعمال مجرمانه ماده ۶۷ را انجام دهد صرف نظر از موقعیت؛ عنوان و سمت وی به مجازات مقرر در این ماده محکوم خواهد شد. همانطور که پیش تر نیز بیان شد جرم کلاهبرداری یک جرم مقید است یعنی شرط وقوع آن نتیجه است.^۳

^۱. امیر ساعد - حمایت از مالکیت فکری در سازمان تجارت جهانی

^۲. پرویز محمدنژاد - شناخت جرم کلاهبرداری

^۳. حسن عالی پور - کلاهبرداری رایانه ای - مجله حقوقی

نتیجه گیری

کلاهبرداری رایانه ای به لحاظ خلاقیت مرتکب آن و سهولت و کثرت ارتکابش مهمترین و شایع ترین جرم اقتصادی فضای مجازی رایانه و اینترنت محسوب می شود هر چند به ظاهر در ارتکاب این جرم رایانه در حد وسیله جرم ظاهر می شود اما رایانه و اینترنت کلاهبرداری را تأم با کیفیات و شرایط غیر قابل انکاری می کنند که قانون گذاران ناگزیر به شناسایی جدید در کنار کلاهبرداری سنتی هیتند کلاهبرداری رایانه ای چون در دنیای جدید به نام دنیای مجازی رایانه و اینترنت (فضای سایر) با امکانات بیشماری تحقق می یابد فقط علیه انسان نیستو بلکه غالباً سیستم رایانه ای و نرم افزارهای آن است و بنابراین شرط فریب قربانی در آن تا مرز حذف شدن تضعیف می شود . موضوع جرم کلاهبرداری رایانه ای نیز فراتر از مال یا وسیله تحصیل مال است و شامل خدمات و امتیازات مالی و حتی داده های رایانه ای و دارای ارزش مالی نیز می شود .

منابع و مآخذ

- ۱- قانون تجارت الکترونیک
- ۲- قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری
- ۳- قانون مجازات اسلامی مصوب کمیسیون امور قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی
- ۴- (مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۱۷) مجلس شورای اسلامی (مصوب ۱۳۶۴/۶/۲۸) مجلس شورای اسلامی و (تایید ۱۳۶۷/۹/۱۵) مجمع تشخیص مصلحت نظام ۱۳۷۰
- ۵- صانعی ، پرویز ، حقوق جزای عمومی - جلد اول انتشارات گنج دانش - پاییز ۱۳۷۶
- ۶- جعفری لنگرودی، محمد جعفر ، ترمینولوژی حقوق- انتشارات گنج دانش - ۱۳۸۳
- ۷- وکیل ، امیر ساعد ، حمایت از مالکیت فکری در سازمان تجارت جهانی تجارت و حقوق ایران ، انتشارات مجد چاپ اول
- ۸- مقالات :: دفتر مطالعات و بررسی های پیشگیری از وقوع جرم ۱۳۸۳/۱۰/۱۳:
- ۹- بازیگر - یدالله - کلاهبرداری ، اختلاس و ارتشاء درآرای دیوان عالی کشور (تهران)، نشر حقوقدان ، ۱۳۷۶ شمسی .
- ۱۰- زراعت - عباس : شرح قانون مجازات اسلامی - نشر فیض ، چاپ دوم : بی تا - جلد دوم
- ۱۱- گلدوزیان - ایرج : حقوق جزای اختصاصی - تهران - انتشارات جهاد دانشگاهی

۱۲- ولیدی - محمد صالح : حقوق جزای اختصاصی - تهران - انتشارات امیر کبیر -

۱۳۶۶

۱۳- حبیب زاده - محمد جعفر : ترجمه کلاهبرداری در حقوق تطبیقی مجله قضایی و

حقوقی دادگستری - زمستان ۱۳۷۵

۱۴- مشیر - سید مرتضی : کلاهبرداری در حقوق جزای ایران - مجله کانون وکلا -

شماره ۱۰۳ - ۱۳۴۵

۱۵- میرمحمد صادقی - حسین : واژه نامه حقوق اسلامی - تهران - نشر میزان - چاپ

پنجم ۱۳۷۶